

ეკონომიკური თეორიის თანაბედროვე პრობლემები

ფერმერული მეურნეობების განვითარება საქართველოს აგრარულ სექტორში

ლელა ჯახაია

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ფერმერული მეურნეობების როლი აგრარულ სექტორში, მათი ჩამოყალიბება და განვითარება; განვითარებული ქვეყნების მდგომარეობა შედარებულია საქართველოს რეალურ ვითარებასთან. შემოთავაზებულია ფერმერული მეურნეობების სახეებით გამიჯვნა, რომლის გათვალისწინება აუცილებელია განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკიდან გამომდინარე.

საკვანძო სიტყვები: აგრარული სექტორი, ფერმერული მეურნეობა, გლეხური მეურნეობა, სოფლის მეურნეობა, სახნავი მიწა.

ძირითადი ტექსტი

ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკურ წარმატებაში აგრარულ სექტორს მნიშვნელოვანი როლი უკავია. საქართველოში უკანასკნელ პერიოდში ამ სფეროში განხორციელდა რთული ორგანიზაციულ-სამეურნეო და სამრეწველო წარმოების სინთეზი აგრობიზნესის სახით, სადაც წამყვანი ადგილი უჭირავს კვებისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის სხვადასხვა დარგებს, გლეხურ, ფერმერულ მეურნეობებს.

როგორც ცნობილია, საქართველო ოდითგანვე აგრარული ქვეყანა იყო. მიწათმოქმედება ქართველი კაცის სამეურნეო საქმიანობასთან ერთად ჩამოყალიბდა ჯერ კიდევ ქვის ხანაში. იგი უძველესი დროიდან იწყებს ნედლეულის, მიწის ნიაღისეულის

მოპოვებას. რკინის დამუშავებას და სამრეწველო საქმიანობას. მაგრამ მთელი მისი მოღვაწეობა მაინც უშუალოდ მინათმოქმედების განვითარებასთანაა დაკავშირებული. ამის ნათელი მაგალითია ის გზა, რომელიც დღემდე განვლო. შექმნა და მოიტანა ხორბლის, სიმინდის, ვაზის, ხეხილის, პირუტყვის, ფრინველის, ფუტკრის და სხვა მრავალი აბორიგენული და უნიკალური ჯიშები.

ჩვენს წელთაღრიცხვამდე VI-IV ს. ს. დასავლეთ საქართველოში ჩამოყალიბდა და განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია კოლხეთის სამეფომ. აქ ბარის მოსახლეობა ძირითადად მინათმოქმედებას მისდევდა. მარცვლეულის გარდა მოჰყავდათ სელი და კანაფი, მისდევდნენ მეზღვეობას და მევენახეობას, საკმაოდ განვითარებული იყო მეცხოველეობა.

ჩვენს წელთაღრიცხვამდე უკვე III საუკუნეში აღმოსავლეთ საქართველოში ჩამოყალიბდა იბერიის დამოუკიდებელი სამეფო, რომელიც მონათმფლობელურ სახელმწიფოს წარმოადგენდა. გლეხი ძირითადად მისდევდა წვრილ კერძო მეურნეობას. მას ჰქონდა მინათმოქმედების ინვენტარი, ჰყავდა შინაური (მუშა და პროდუქტიული) პირუტყვი და სხვა. მაგრამ იგი სამეურნეო საქმიანობას ეწეოდა ფეოდალის მიწაზე და ამდენად მისი საქმიანობა მთლიანად დამოკიდებული იყო ფეოდალზე.

XX საუკუნის დასაწყისამდე საქართველო მეფის რუსეთის განაპირა კოლონიალურ სახელმწიფოს წარმოადგენდა. სწორედ ამის გამო სოფლის მეურნეობის განვითარება საქართველოში (როგორც რუსეთში) განხორციელდა ე. წ. პრუსიული წესით, რომელიც ითვალისწინებდა იმას, რომ ძალაში ტოვებდა შუასაუკუნეობრივ მინათმფლობელობას, ბატონყმურ ლატიფუნდიებს (საბეგრო-სამუშაო). ეს გზა კი არ იძლეოდა საწარმოო ძალთა სწრაფი განვითარების საშუალებას, რამდენადაც ძალაში რჩებოდა მშრომელი გლეხობის დაკაბალება. ჩამორჩენილი სამინათმოქმედო კულტურა.

საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების უკიდურესად დაბალი დონის ფონზე სასოფლო-სამეურნეო წარმოება წარმოდგენილი იყო უპირატესად წვრილი, ნახევრად ნატურალური

მეურნეობებით, რომლებიც აღჭურვილი იყვნენ შრომის პრიმიტიული საშუალებებით.

რუსეთში 1861 წელს განხორციელებული რეფორმის შედეგად სახელმწიფო გლეხები გადაიქცნენ კერძო მფლობელ გლეხებად, ამიერკავკასიის და მათ შორის საქართველოს სახელმწიფო გლეხებზე ეს კანონი არ გავრცელებულა. ისინი 1917 წლის რევოლუციამდე დარჩნენ სახაზინო მიწაზე ანუ რეფორმამდელი რუსეთის სახელმწიფო გლეხების მსგავსად იხდიდნენ სახაზინო მიწებზე საღალღო გადასახადს და თემობრივად სარგებლობდნენ. ამავე პერიოდში სასოფლო-სამეურნეო წარმოება წარმოდგენილი იყო ძირითადად გლეხური და მემამულური მეურნეობების სახით. გლეხი, თავისი ოჯახით, ერთგვარ კარჩაკეტილ თვითდაკმაყოფილების პრინციპზე ორიენტირებულ მეურნეობრივ ერთეულს წარმოადგენდა და აქედან გამომდინარე საქართველოში გაბატონებული იყო წვრილი გლეხური მეურნეობა.

იმ პერიოდში, საქართველოში სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციის უდიდეს ნაწილს აწარმოებდნენ არა დაქირავებული შრომის ექსპლუატაციაზე დამყარებული მსხვილი მემამულური მეურნეობები, არამედ, სწორედ წვრილგლეხური მეურნეობები. ყოველივე ეს განპირობებული იყო იმით, რომ მსხვილ მემამულურ მეურნეობებში გაბატონებული იყო შრომამიგებითი სისტემა, რომლის მიხედვით გლეხები, თავისთავად ცხადია, არ იყვნენ დაინტერესებული შრომის ნაყოფიერების გადიდებით, რადგან ჩვეულებრივად თავიანთი ინვენტარით ამუშავებდნენ მემამულეთა მიწებს. როგორც ირკვევა, მსხვილ მემამულურ მეურნეობას, რომელიც ძირითადად დამოკიდებული იყო წვრილგლეხური მეურნეობის ტექნიკურ შესაძლებლობებზე, არსებითი უპირატესობა არ გააჩნდა“.

იმ პერიოდში საქართველოში ერთ გლეხურ მეურნეობაზე მოდიოდა 2,4 დესეტინა (დესეტინა არის 1, 09 ჰექტარი) ყველა სახის სახმარი მიწა, რომელთაგან სახნავს 1,6 დესეტინა, ანუ მთლიანი ფართობის 66,6% ეკავა, მაშინ როცა ერთ მემამულურ მეურნეობაზე მოდიოდა 59,0 დესეტინა ყველა სახის სახმა-

რი მიწა, ხოლო სახნავის ხვედრითი წილი 15,4 დესეტინას, ანუ 26,1%-ს შეადგენდა. აქედან ნათლად ჩანს, რომ საქართველოს მიწების უდიდესი ნაწილი მემამულეთა საკუთრებას წარმოადგენდა, ხოლო მრავალრიცხოვანი გლეხობა მიწის ნაკლებობას განიცდიდა.

როგორც გლეხურ, ისე მემამულურ მეურნეობათა სარგებლობაში არსებული მიწის მნიშვნელოვან ნაწილს იჯარით აღებული მიწა წარმოადგენდა. მიწათსარგებლობის ეს ფორმა განსაკუთრებით განვითარდა კაპიტალისტური წარმოების წესის პირობებში. არსებობდა იჯარის რამოდენიმე სისტემა: საადგილმამულო, მოკლევადიანი და სხვა. ერთი გლეხური მეურნეობის სარგებლობაში არსებული 3 დესეტინა მიწიდან 0,6 დესეტინა ანუ 20% იჯარით იყო აღებული, ხოლო მემამულური მეურნეობის სარგებლობაში არსებული 62,1 დესეტინა მიწიდან იჯარით მხოლოდ 0,05% ანუ 3,1 დესეტინა იყო აღებული“.

აგრარული ურთიერთობების გაუმჯობესების ერთგვარ მცდელობას წარმოადგენდა 1918–1920 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელი მთავრობის მიერ განხორციელებული ღონისძიებები, როდესაც მიღებული იქნა კანონები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა განესაზღვრათ მემამულეთა ხელში დასატოვებელი მიწების ნორმა და რა ზომები უნდა მიეღოთ საადგილმამულო რეფორმების გასატარებლად, როგორ უნდა განეხორციელებინათ ჩამოსართმევი სამეურნეო ინვენტარის რეკვიზიცია, თუმცა აღნიშნული კანონები იმ პერიოდში სამწუხაროდ განუხორციელებელი დარჩა.

საბჭოთა ხელისუფლების სამოცდაათწლიანი ბატონობის პერიოდში აგრარულ სფეროში განხორციელებული სახელმწიფო პოლიტიკის შედეგად, გლეხი კვლავ უმინოდ დარჩა. მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში კერძო საკუთრების გაუქმება ე. წ. „მიწების ნაციონალიზაციის“ ლოზუნგით ძალდატანებით განხორციელდა. დეკრეტით მიწის შესახებ ყოველგვარი გამოსყიდვის გარეშე მოისპო მიწაზე კერძო საკუთრება და იგი საერთო-სახალხო საკუთრებად გამოცხადდა. მართალია, მიწა ჩამოერთვა მის მსხვილ მესაკუთრეს – მემამულეს, მაგრამ იგი არა გლეხო-

ბის, არამედ, სახელმწიფოს საკუთრება გახდა. შეიქმნა კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები. კერძო ანუ საკარმიდამო მეურნეობა შეზღუდული იყო მიწის ფართობით, პირუტყვის სულადობით. მიუხედავად ამისა, მას მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა სოფლის მეურნეობის ძირითად დარგებში.

საბჭოთა პერიოდში ფერმერული მეურნეობების განვითარებისადმი ეკონომიკური პოლიტიკის გაუმჯობესების ერთგვარ მცდელობას ჰქონდა ადგილი. ამის ნათელი მაგალითია საქართველოს მინისტრთა საბჭოს 1989 წლის 27 აგვისტოს 418 დადგენილება – „ბორჯომის, ამბროლაურის, ხარაგაულის, მესტიის, ადიგენის და აჭარის რაიონებში გლეხური მეურნეობების უპირატესი განვითარების შესახებ“, რომელიც რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენების, დემოგრაფიული სიტუაციის გაუმჯობესების, მთიან ზონაში მოსახლეობის დაბრუნების, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში მათი ჩაბმის და მატერიალური დაინტერესების ამალგების ღონისძიებებს ითვალისწინებდა. ამ პროცესის განხორციელება 1990 წლიდან დაიწყო.

კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების სალიკვიდაციო კომისიამ დეტალურად აღწერა ამ საწარმოთა განკარგვაში არსებული ქონება. დააზუსტა მათზე რიცხული დავალიანება და განსაზღვრა ძირითადი ქონების ლიკვიდაციით, თუ რა რაოდენობის სესხების და ვალების დაფარვა შეიძლებოდა. ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებთან შექმნილმა კომისიებმა შეისწავლეს მათზე გადაცემული სავარგულების ვარგისიანობა, ადგილმდებარეობა, ხარისხი, გლეხური მეურნეობების ჩამოყალიბების მსურველთა განცხადებები და განსაზღვრეს ერთ გლეხურ მეურნეობაზე გადასაცემი მიწის სავარგულის და პირუტყვის რაოდენობა. საზოგადოებრივ მეურნეობათა ლიკვიდაციისა და გლეხური მეურნეობების ჩამოყალიბების პროცესში რიგი მოსამზადებელი სამუშაოების განხორციელების მიუხედავად ადგილი ჰქონდა არსებითი ხასიათის ნაკლოვანებებსა და ხარვეზებს, რომლებმაც უარყოფითი გავლენა მოახდინეს გლეხურ მეურნეობათა შემდგომ განვითარებაზე. კერძოდ, გლეხური მეურნეობებისათვის მიწაზე გადასახადი

დანესდა სუბიექტური შეხედულებით – მიწის კადასტრის გათვალისწინების გარეშე. საზოგადოებრივ მეურნეობებში არსებული პირუტყვის რეალიზაცია ჯერ კიდევ გლეხური მეურნეობების შექმნამდე დაიწყო, როცა მათი დიდი ნაწილი ყოვლად გაუმართლებელი დაბალი ფასებით მიეყიდა კოოპერატივებს, ხოლო დანარჩენი იჯარით გადაეცა მოსახლეობას. საკრებულოების ბალანსზე გადაცემული მეცხოველეობის შენობა-ნაგებობები პრაქტიკულად არ გამოიყენებოდა. მათი დიდი ნაწილი დაშლილ იქნა და როგორც საშენი მასალა მიეყიდა მოსახლეობას. ამასთან გლეხობამ საზოგადოებრივი მეურნეობებიდან შეძენილი პირუტყვი უფრო მაღალი ფასებით გაყიდა აგრარულ ბაზარზე, რადგან გლეხები მოუმზადებელი აღმოჩნდნენ, შეენახათ მათზე გადაცემული პირუტყვი. მათ არ გააჩნდათ საჭირო რაოდენობის საკვები, სათავსოები და სხვა. სწორედ ამის შედეგი იყო ის, რომ აღნიშნულ რაიონებში 1989 წელთან შედარებით 1991 წელს პირუტყვის სულადობა 16,2% – ით შემცირდა. მოუგვარებელი დარჩა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების დამზადების, გლეხთა სოციალური დაცვის, მთლიანად სოფლისა და კერძოდ გლეხური მეურნეობების მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებებით უზრუნველყოფის და მრავალი სხვა საკითხი.

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დამოუკიდებლობის მოპოვებისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შემდგომ სრული გაურკვევლობა და ქაოსი სუფევდა ქვეყნის ყველა სფეროში, მათ შორის აგრარულ სექტორში. ამ პერიოდში შეიძლება გამოვყოთ საქართველოს ეკონომიკის ოთხი ძირითადი ეტაპი: I ეტაპი – 1991–1995 წლები, II ეტაპი – 1996–2003 წლები, III ეტაპი – 2004–2011 წლები და IV ეტაპი – 2012 წლიდან. თითოეულ ეტაპს საკუთარი, ერთმანეთისგან განმასხვავებელი ნიშნები, თავისებურებები და ტენდენციები აქვს.

პირველ ეტაპზე უაღრესად რთულ პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში მიზანმიმართულად დაიწყო მემკვიდრეობით მიღებული პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემების მყისიერი დაშლა-დანგრევის (და არა დემონტაჟის) პროცესი. შედეგამაც არ დააყოვნა, 1994 წელს მშპ შეადგე-

ნდა 1988 წლის მხოლოდ 27,8%-ს. კატასტროფულად დაეცა სამრეწველო პროდუქციის წარმოება (85%-ით), სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება (2-ჯერ). ყოველივე ეს ადასტურებდა, რომ ქვეყნის ეკონომიკა შევიდა სისტემურ კრიზისში. 1994-1995 წლებში ხელისუფლებამ რიგი ღონისძიებები განახორციელა. კერძოდ, მიღებულ იქნა ანტიკრიზისული პროგრამა. დამტკიცდა ეკონომიკური განვითარების ინდიკატორული გეგმა. მიღებული იქნა ეროვნული ვალუტა - ლარი. ყოველივე ამან ეკონომიკაში გამოცოცხლების ნიშნები გააჩინა.

მეორე ეტაპისათვის დამახასიათებელი იყო მშპ-ს ზრდის შედარებით მაღალი ტემპები. ამ პერიოდში ზრდის ტემპი მერყეობდა 111,2%-ის ფარგლებში. ამ პერიოდში აღინიშნა ეკონომიკის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაჩანაგება. აგრარულ სექტორში მსხვილი წარმოება შეიცვალა წვრილი წარმოებით. მიუხედავად მშპ-ის ზრდის შედარებით მაღალი მაჩვენებლები-სა, ეკონომიკა კრიზისულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

მესამე ეტაპზე ფაქტიურად იგივე ტემპი იყო შენარჩუნებული.

სოფლის მეურნეობა ხელისუფლებისათვის აქტუალური გახდა 2012 წლიდან, რის საფუძველზე გარკვეული ფერმერული, ოჯახური მეურნეობების, კოოპერატივების მხარდაჭერი მიზნობრივი პროგრამები ხორციელდება საერთაშორისო ორგანიზაციების მხარდაჭერით და დაფინანსებით.

თანამედროვე მსოფლიოს ისტორიული გამოცდილებით დადასტურებულია, რომ სანარმოო ძალების განვითარებამ არსებითი ცვლილებები გამოიწვია აგრარულ ურთიერთობათა სისტემაში, რამაც სოფლის მეურნეობაში მინათმფლობელობისა და მინათსარგებლობის მრავალი ფორმის არსებობა განაპირობა.

საქართველოს ბუნებრივ-სამეურნეო პირობების სპეციფიკისა და აგრარული მეურნეობის მრავალსაუკუნოვანი განვითარების მანძილზე ჩამოყალიბებული ტრადიციების გათვალისწინებით და, რაც მთავარია, ქვეყანაში ამჟამად მიმდინარე ახალი წარმოებითი ურთიერთობების შესაბამისი ორგანიზაციული

ფორმების შერჩევისა და დამკვიდრების პირობებში, უაღრესად სასარგებლოა ამ მიმართულებით მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების გამოცდილების გაზიარება.

ცნობილია, რომ მსოფლიო სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის განვითარება ძირითადად პრუსიული და ამერიკული გზით მიმდინარეობდა. ამერიკაში, ისევე როგორც ბევრ სხვა ევროპული ქვეყნის აგრარულ სექტორში, კაპიტალიზმის განვითარება ნელი ტემპით მიმდინარეობდა. ნაცვლად მსხვილ მინათმფლობელთა ფენისა, რომელთა მიერ გლეხების ექსპლუატაცია ფეოდალური რენტის მიღების საფუძველი იყო. ყალიბდებოდა მენარმეთა ახალი ფენა, რომელიც იჯარით იღებდა ან ყიდულობდა მიწას თავდაპირველი მესაკუთრისაგან და დამოუკიდებლად წარმართავდა მეურნეობას, მათ შორის დაქირავებული გლეხების საშუალებითაც. გერმანიასა და სხვა ევროპულ ქვეყნებში ფერმერებს არასოდეს არ ჰქონდათ საშუალება მიწის განუსაზღვრელი რაოდენობით ათვისებისა და ისინი მიწების შეზღუდული ფართობებით სარგებლობდნენ.

საქართველოს აგრარულ სექტორში კაპიტალისტური ურთიერთობები სრულიად განსხვავებულად ყალიბდებოდა, ვიდრე ურთიერთობები ამერიკის შეერთებული შტატების სოფლის მეურნეობაში, სადაც განვითარებას ხელს არ უშლიდა არც ადრე არსებული აგრარული ურთიერთობები და არც ტრადიციები. ფერმერებს მიწის განსაზღვრული რესურსების გამოყენების შეუზღუდავი შესაძლებლობები ჰქონდათ. კოლონიზაციის პერიოდში თვალუწვდენელი თავისუფალი მიწების დაკავება და ათვისება ხელს უწყობდა ფერმერული მეურნეობების სწრაფი ტემპით ზრდას და განვითარებას, რასაც ასევე ხელს უწყობდა მცირე მოვაჭრეების და კომერსანტების გვერდში დგომა.

1920–30-იან წლებში ამერიკული ფერმერული შინამეურნეობების სისტემის საერთო კრახმა მიიყვანა ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო პირველი ეროვნული სტრატეგიული კომერციული ფერმერული მეურნეობების განვითარების პოლიტიკის ინიციატივასთან. ამ ძალისხმევის ქვაკუთხედს შეადგენდა კომპლექსური საერთო-ეროვნული ფერმერული კოო-

პერატივების საკრედიტო პროგრამის შემუშავება. სახელმწიფო სექტორში მომუშავე პერსონალით დაკომპლექტდა ეროვნული საკრედიტო ქსელი და მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი სესხები ხელმისაწვდომი გახდა მიმზიდველი საპროცენტო განაკვეთით სამეურნეო სექტორისათვის. ფერმერების მიერ თავიანთ მიწებზე ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების მიზნით შემუშავდა ნიადაგის რესურსების დაცვის ეროვნული პროგრამა. წლების მანძილზე ამ პროგრამის ფინანსური დახმარებით მოხერხდა ნიადაგის მჟავიანობის შემცირება და გამოფიტული ნაყოფიერების აღდგენა კირისა და შერჩეული სასუქების პირდაპირი სუბსიდირების მეშვეობით. ასევე მოხდა საველე დრენაჟის სისტემის ფინანსური დახმარების უზრუნველყოფა. სოფლის ელექტრიფიკაციის პროგრამის მეშვეობით მოხერხდა სუბსიდირებული ელექტროენერჯის მიწოდება ფერმერებისათვის, სოფლების სარწყავი წყლით მომარაგება. სხვა ადგილებში კი დრენაჟი დამბების, არხების და წყალსაქაჩი სადგურების მეშვეობით განხორციელდა, რაც მდიდარ სასოფლო-სამეურნეო მიწებს ემსახურებოდა.

აღნიშნული ღონისძიებების გატარების შედეგად მათი რაოდენობა 1940 წელს არსებული 6 მილიონიდან 1990 წელს 2 მილიონამდე შემცირდა. მიწის ნაკვეთის საშუალო სიდიდე კი ამავე პერიოდში 175 აკრიდან 461 აკრამდე (1 აკრი=0,40469 ჰა) გაიზარდა. ყოველივე ამან ხელი შეუწყო ფერმერული მეურნეობების ინტენსიფიკაციას და განსაკუთრებით მექანიზაციის ღონის ამაღლებას.

ფერმერული მეურნეობების განვითარების ტენდენციებზე ასევე გარკვეულ წარმოდგენას შეგვიქმნის ფერმერული მეურნეობების ფორმირებისა და განვითარების პროცესი მსოფლიოს სხვა ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში.

ევროგაერთიანების სტატისტიკური სამსახურის 2015 წლის მონაცემებით, ევროგაერთიანების ქვეყნებში ერთი ფერმერული მეურნეობის სარგებლობაში არსებული სავარგულების საშუალო სიდიდე 17,4 ჰექტარს შეადგენდა, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა რიცხვი კი 5%-ს.

თუ შევადარებთ საქართველოს აგრარული სექტორისა და ფერმერული მეურნეობების სტრუქტურულ მაჩვენებლებს ამერიკის შეერთებული შტატების და ევროგაერთიანების ქვეყნების მონაცემებს, შემდეგ სურათს მივიღებთ: ამერიკის შეერთებული შტატების ერთი ფერმერული მეურნეობა სურსათით უზრუნველყოფს საშუალოდ 126 მაცხოვრებელს, გერმანიაში საშუალოდ 144 მაცხოვრებელს, ევროგაერთიანების ქვეყნებში საშუალოდ 51-ს, ხოლო საქართველოში კი, თუ დამატებული ღირებულების რეალურ მოცულობას მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ აღმოჩნდება, რომ დღევანდელ პირობებში ერთ დასაქმებულს საშუალოდ თავის გამოკვებაკ კი არ ძალუძს და რომ არა საქმიანობის სხვა არა აგრარული სახეობები, სოფლად შიმშილი დაისადგურებდა.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ერთი ფერმერული მეურნეობის მიერ გამოყენებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის საშუალო სიდიდე 190,2 ჰა-ს შეადგენს, გერმანიაში შესაბამისად – 30,3 ჰა-ს, ევროგაერთიანების ქვეყნებში საშუალოდ-17,4 ჰა-ს, რუსეთში – 42 ჰა-ს შეადგენს, უკრაინაში – 22 ჰა-ს, ყირგიზეთში – 22 ჰა-ს, ყაზახეთში – 44,4 ჰა-ს, ბელორუსიაში – 20 ჰა-ს, უზბეკეთში – 10 ჰა-ს, სომხეთში –1,5 ჰა-ს, აზერბაიჯანში – 4 ჰა-ს, ტაჯიკეთში 45 ჰა-ს, თურქმენეთში – 1 ჰა-ს, მოლდავეთში – 3 ჰა-ს, ბალტიის-პირეთის ქვეყნებში – 24,5 ჰა-ს, საქართველოში კი – 1,5 ჰა-ს შეადგენს.

სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა რიცხოვნობა ამერიკის შეერთებულ შტატებში 2,9 მლნ. კაცს შეადგენს, რაც დასაქმებულთა 1,6%-ია, გერმანიაში – 2,9%-ს, ევროგაერთიანების ქვეყნებში საშუალოდ – 5,0%-ს, ხოლო საქართველოში კი – 54%-ს შეადგენს.

ფერმერული მეურნეობების მიერ გამოყენებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულთა ზომების მიხედვით დაჯგუფების მონაცემებით ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1-დან 5 ჰა-მდე სავარგულით სარგებლობს ფერმერული მეურნეობების ძალზედ მცირე რაოდენობა – 0.2%, გერმანიაში ფერმერული მეურნეობების – 31,7%, ევროგაერთიანების ქვეყნებში – 56,4%, საქა-

რთველოში კი - 98,4%. 5-დან 50 ჰა-მდე სავარგულით ამერიკის შეერთებული შტატებში სარგებლობს ფერმერული მეურნეობების - 60,4%, გერმანიაში - 55,7%, ევრო-გაერთიანების ქვეყნებში - 35,7%, საქართველოში კი - 1,5%. 50 ჰა-ზე მეტი სასოფლო-სამეურნეო სავარგულით ა.შ.შ.-ში სარგებლობს ფერმერული მეურნეობათა - 39,4%, გერმანიაში - 12,6%, ევროგაერთიანების ქვეყნებში საშუალოდ - 7,9%, ხოლო საქართველოში კი მხოლოდ - 0,1%.

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საქართველოში ფერმერული მეურნეობები განვითარების საწყის სტადიაში იმყოფებიან. ეს მეურნეობები ჯერჯერობით არ არიან საბაზრო ურთიერთობების სრულყოფილი ნიშნების მატარებელნი. საქართველოს ფერმერულ მეურნეობათა სრულყოფისა და განვითარების პროცესს უსათუოდ სათანადო დრო და ძალისხმევა სჭირდება.

ამჟამად საქართველოში ბევრია ისეთი სასოფლო-სამეურნეო საწარმო, რომელიც არსით ფაქტობრივად ფერმერული მეურნეობაა, მაგრამ იმის გამო, რომ სათანადო იურიდიული ბაზა არ არსებობს, მოქცეულია გაურკვეველ ჩარჩოებში და ისე ახორციელებს თავის საქმიანობას. ეს მაშინ, როცა ეკონომიკურად მონივნავე ქვეყნებში სოფლის მეურნეობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ფერმერული მეურნეობები გამიჯნულია როგორც ერთმანეთისაგან, ისე ყველაფრისაგან და მთელი რიგი შეღავათებით სარგებლობენ, რის გამოც ხშირად სხვა დარგის საწარმოები თავისი კაპიტალის ნაწილს სოფლის მეურნეობაში, სწორედ ზემოთ აღნიშნული შეღავათებით სარგებლობის უფლების მოპოვების მიზნით აბანდებენ.

თანამედროვე ეტაპზე არა მარტო პრაქტიკაში, არამედ აგრარულ-ეკონომიკურ მეცნიერებაშიც ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ განსაზღვრული გლეხური, ფერმერული მეურნეობების, როგორც სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ორგანიზაციის ერთ - ერთი ყველაზე მასობრივი ფორმის არსი.

აშშ-ში სოფლის პირობებში ფუნქციონირებად მეურნეობას უწოდებენ, „Farm“, რომელიც გულისხმობს მიწის ნაკვეთს მასზე არსებული საცხოვრებელი და სამეურნეო დანიშნულების

ობიექტებით, სადაც ხორციელდება მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოება,, „Farm“-ის პირდაპირი ქართული თარგმანია „ფერმა“. სწორედ მათი დასახელებიდან გამომდინარე ამერიკაში ამ მეურნეობის მფლობელებს უწოდებენ ფერმერებს. ზემოთაღნიშნული ლოგიკით თუ ვიმსჯელებთ, სოფლის პირობებში ფუნქციონირებად მეურნეობას სახელი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ობიექტის დასახელების შესაბამისად ჰქვია და არა სუბიექტის (ფერმერის) სახელწოდებისა.

ვეროპულ ქვეყნებში ეს პროცესი უფრო რთული მიმართულებით ვითარდებოდა. აქ აგრარულ სექტორში კაპიტალიზმის დამკვიდრებას წინ უსწრებდა ბატონყმური ტრადიციები, როდესაც მიწის მესაკუთრედ მიწათმფლობელი ფეოდალები იყვნენ, ხოლო უშუალო საქონელმწარმოებლები კი სოფლად მცხოვრები ყმა-გლეხობა. კაპიტალიზმის განვითარებამ საშუალება მისცა გლეხებს განთავისუფლებულიყვნენ და გამხდარიყვნენ მიწის მესაკუთრენი. გლეხების სოფლის პირობებში ფუნქციონირებად მეურნეობებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სუბიექტის (გლეხი) სახელწოდების შესაბამისად „გლეხური მეურნეობები“ ეწოდა.

გლეხურ და ფერმერულ მეურნეობებს ხშირად აიგივებენ ერთმანეთთან, რაც, ჩვენი აზრით, გაუმართლებელია, რადგან ეს ცნებები თანამედროვე ეკონომიკის თეორიასა და პრაქტიკაში აერთიანებენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სხვადასხვა ტიპებს და რომელზეც ჩვენი მოსაზრება მდგომარეობს შემდეგში:

- გლეხური მეურნეობა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების უფრო ტრადიციული ორგანიზაციული ფორმაა, რომელიც ფერმერულ მეურნეობასთან შედარებით ხანგრძლივი ისტორიული პერიოდის განმავლობაში ვითარდებოდა და ყალიბდებოდა. გლეხური მეურნეობები ადრეფოდალიზმამდეც არსებობდა, მაგრამ უფრო ტიპიური იყო ფეოდალიზმის ეპოქისათვის. იგი არსებითად ნატურალური ან ნახევრად ნატურალური მეურნეობაა. გლეხური მეურნეობის მფლობელები, როგორც წესი, სოფლის გლეხთა სოციალური ფენის წარმომადგენლები არიან, მაშინ როცა ფერმერული მეურნეობის მფლობელები შეიძლე-

ბა ხშირად ქალაქის სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენლები იყვნენ. ასეთ შემთხვევაში სრულიად შესაძლებელია გლეხური და ფერმერული მეურნეობების სამეურნეო სუბიექტებს განსხვავებული მიზნები ამოძრავებდეთ.

- გლეხური და ფერმერული მეურნეობების განმასხვავებელ ძირითად ნიშნად მიგვაჩნია ასევე წარმოების საქონლიანობის დონე. კერძოდ, გლეხური მეურნეობების სამეურნეო საქმიანობა ორიენტირებულია მისი ნევრების პირადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით, ე.ი. გლეხურ მეურნეობებს აქვთ სამომხმარებლო - ნაწილობრივ სასაქონლო მიმართულება, მაშინ როდესაც ფერმერული მეურნეობები მთლიანად ორიენტირებული არიან სასაქონლო პროდუქციის წარმოებაზე.

- გლეხური და ფერმერული მეურნეობები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სამუშაო ძალის გამოყენების ხასიათით. გლეხური მეურნეობა დაქირავებულ სამუშაო ძალას, როგორც წესი, იყენებს სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების ძალზე მცირე ნაწილის შესასრულებლად, დაძაბულ პერიოდში დროებით, სეზონურად. გლეხურ მეურნეობაში წარმოების ძირითად და მუდმივ მონაწილეებად გვევლინებიან თვით მეურნეობის მფლობელი და მისი ოჯახის წევრები, რომლებიც წარმოადგენენ კიდევ გლეხური მეურნეობის წევრებს. ფერმერული მეურნეობები კი დაქირავებულ სამუშაო ძალას წარმოების პროცესში იყენებს უფრო მუდმივად, თანაც ფერმერული მეურნეობების მფლობელი წარმოების მართვისა და ორგანიზაციის ფუნქციას პირობითად ასრულებს, რადგან დღეს მათ უმეტეს შემთხვევაში მართავენ დაქირავებული პროფესიონალი მენეჯერები.

- გლეხური მეურნეობები ფერმერული მეურნეობებისაგან განსხვავდებიან სპეციალიზაციის დონით. გლეხური მეურნეობები ფერმერული მეურნეობებისაგან განსხვავებით უფრო ფართოპროფილიანები არიან, რადგან მათი ძირითადი მიზანია მეურნეობის ნევრთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე. სასაქონლო პროდუქციის წარმოებაზე ორიენტირებულ ფერმერულ მეურნეობებს

უხდებათ კომპლექსური მექანიზაციის უფრო სრულყოფილი საშუალებების გამოყენება, შრომის ნაყოფიერების განუხრელი ზრდა, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების წარმოებაში დანერგვა, რაც კიდევ უფრო აღრმავებს მათ განსხვავებას გლახურ მეურნეობებთან შედარებით.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ფერმერული მეურნეობების ხუთ ჯგუფს გამოყოფენ: სოფლად მცხოვრებთა მეურნეობა, წვრილი ოჯახური მეურნეობა, ოჯახური მეურნეობა, მსხვილი ოჯახური მეურნეობა და უმსხვილესი მეურნეობა.

ამ თვალსაზრისით თუ ვიმსჯელებთ, ჩვენი აზრით, საქართველოში ფერმერული მეურნეობა უნდა გაიმიჯნოს სამი სახის მეურნეობად:

- შიდა (წვრილი ოჯახური) მეურნეობა – რომელიც არ არის ორიენტირებული ეკონომიკურ მოგებაზე, უშუალოდ ეწევა საქმიანობას და წარმოებულ პროდუქციას იყენებს მხოლოდ საკუთარი მოხმარებისათვის.

- გლახური (ოჯახური) მეურნეობა – სადაც საქმიანობაში ჩართული არიან ოჯახის წევრები, აწარმოებენ საკუთარი მოხმარებისთვის საჭიროზე მეტ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას, ეწევიან ეკონომიკურ საქმიანობას, თუმცა ისინი არ არიან დარეგისტრირებული როგორც მენარმე სუბიექტები.

- ფერმერული (მსხვილი) მეურნეობა – რომელიც დარეგისტრირებულია, როგორც მენარმე, ჰყავს დაქირავებული მუშები, აწარმოებს დიდი რაოდენობით სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას, თავიდანვე ორიენტირებულია წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციაზე და მოგების მიღებაზე.

მიუხედავად მთელ რიგ პარამეტრებში მნიშვნელოვანი განსხვავებებისა, გლახური და ფერმერული მეურნეობები ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის, კერძოდ, მისი აგრარული სექტორის თანასწორუფლებიანი, დამოუკიდებელი სამეურნეო სუბიექტები არიან.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში გლახური, ფერმერული მეურნეობების ჩამოყალიბება ხდება, „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ“ და „სასოფლო-სა-

მეურნეო კოოპერატივების შესახებ“ საქართველოს კანონის საფუძველზე. სხვადასხვა პროექტის განხორციელებამ ხელი შეუწყო პროდუქციის წარმოების მოცულობის გადიდებას, რომლის რეალიზაციის შედეგად მიღებულმა შემოსავლებმა გააუმჯობესა ადგილობრივ ფერმერთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. ტექნოლოგიური ნოვაციების დანერგვამ უზრუნველყო მომხმარებლისათვის მეტ-ნაკლებად ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის მიწოდება.

დასკვნა

საქართველოში ფერმერული მეურნეობების ფუნქციონირება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ორგანიზაციისა და განვითარების მაგისტრალური და სტრატეგიული მიმართულება უნდა გახდეს. მითუმეტეს, რომ ასეთი მეურნეობა მინის რაციონალური გამოყენების საკმაოდ ეფექტური ფორმაა, რასაც მცირემინიანი საქართველოსთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ფერმერული მეურნეობების უპირატესობა იმაშიც გამოიხატება, რომ დაქირავებულ შრომასთან ერთად, ოჯახის ყველა წევრის შრომის გამოყენება შეიძლება. მასში წარმოება ინტეგრირებული და შენამებულია ოჯახის კვლავწარმოების პროცესთან, რაც საკმაოდ მნიშვნელოვანი მომენტია.

ლიტერატურა:

1. ვაშაკიძე ო., აგრარული რეფორმის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები და სოფლის მეურნეობი განვითარების ძირითადი მიმართულებები საქართველოსი“, საქ.-ოს ეკონომიკის მეცნიერებათა აკადემიის შრომათა კრებული, ტ. 1, თბ. 2000.
2. ციკოლია ი., „სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა აგრარული რეფორმების პირობებში“, ბათუმი, 2000.
3. გუგუშვილი პ., „საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX–XX სს-ში“, მონოგრაფიები, I–VII, თბილისი, 1984.
4. ევროპის კავშირის სამეზობლო პროგრამა, „სოფლის მე-

ურნეობისა და სოფლის განვითარების სექტორების შეფასება აღმოსავლეთი პარტნიორობის ქვეყნებში“, საქართველო, 2016.

REFERENCES:

1. Vashakidze O, " Social-economic outcomes of agrarian reform and main directions of agriculture development in Georgia". Tbilisi, 2000

The collection of papers of the Academy of science of economics of Georgia.

2. Tsikolia I, "Agriculture Economy in the agrarian reform"; Batumi 2000.

3. Gugushvili P. "Economic development of Georgia and Transcaucasia in the 1920 ies. Monographs I-VII, Tbilisi 1984.

4. European neighborhood program evaluation of the development of rural development and agricultural development on the Eastern partnership countries. Georgia, 2016

**THE DEVELOPMENT OF FARMING AGRICULTURE
IN GEORGIAN AGRARIAN SECTOR**

Lela Jakhiaia

PhD Student, BSU

RESUME

The given work discusses the role of farming in agrarian sector, their formation and development. The situation of the developed countries is compared with the reality of Georgia. It is proposed to divide the types of farmers with consideration of developed countries.

Key words: agrarian sector; farming farm; peasant farm; agriculture; arable land.